Prins Willem Alexanderhof 20
2595 BE Den Haag
Postbus 61243
2506 AE Den Haag
t 070 3106686
info@cultuur.nl
www.cultuur.nl

De voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal
Mevrouw A. van Miltenburg
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

29 juni 2015
Kenmerk: rc-2015.07100/2

Betreft: Advies afstoting monumenten door Rijk en overdracht aan NMo

Geachte mevrouw Van Miltenburg,

Het Rijk is voornemens 31 monumenten met een erfgoedfunctie over te dragen aan de Vereniging Nationale Monumentenorganisatie. Namens de Tweede Kamer heeft u de Raad voor Cultuur op 30 april jl. gevraagd te adviseren over deze nieuwe constructie en organisatie. U verwijst daarbij naar de toetsing van de raad op professionele organisaties voor monumentenbehoud.
Daarnaast vraagt u wat de eventuele consequenties zijn, zowel nu als in de toekomst, voor ons nationaal erfgoed in relatie tot de Nationale Monumentenorganisatie.[1] U geeft daarbij aan dat er duurzaam met nationaal erfgoed omgegaan moet worden.

De raad heeft uit uw adviesverzoek (zie bijlage 2) de volgende vragen gedestilleerd:

1. Hoe kijkt de raad aan tegen het vervreemden van rijksmonumenten die eigendom zijn van het Rijk?
2. In hoeverre voldoet de Nationale Monumentenorganisatie aan de beoordelingscriteria voor professionele organisaties voor monumentenbehoud?
3. Is de instandhouding van de 31 monumenten bij de Nationale Monumentenorganisatie duurzaam geborgd?

De raad gaat hieronder, na een verantwoording van zijn werkwijze, in op uw vragen.

---

1 Conform besluit in OCW-procedurevergadering van 19 maart 2015

RAAD VOOR CULTUUR

Verantwoording werkwijze van de raad

De raad heeft zijn commissie Professionele Organisaties voor Monumentenbehoud (hierna: POM) gevraagd dit advies voor te bereiden. De samenstelling van de commissie is opgenomen in bijlage 1. De verantwoordelijkheid voor de inhoud van het advies ligt bij de raad zelf.

De totstandkoming van dit advies heeft plaatsgevonden in een zeer korte periode en tegen de achtergrond van het voornemen van de minister voor Wonen en Rijksdienst om op 1 juli 2015 de 31 monumenten over te dragen aan de Nationale Monumentenorganisatie (hierna: NMo).
Omdat u een advies vóór de aangekondigde overdrachtsdatum het meest zinvol vond, heeft de raad gekozen voor een werkwijze die in deze krappe tijdspanne haalbaar was. De raad heeft zich daarom beperkt tot de beschikbare openbare informatie en Kamerstukken. Voor de beantwoording van de vragen 2 en 3 heeft de raad, om zich een beter beeld van de NMo te kunnen vormen, bij deze organisatie aanvullende documenten opgevraagd ten behoeve van uw adviesaanvraag.
De raad wil benadrukken dat dit advies niet gebaseerd is op een allesomvattend onderzoek. Zo heeft hij vanwege de beperkte adviestermijn geen toelichtende gesprekken met betrokken partijen kunnen voeren.[2] De raad vindt dat jammer. Ondanks de betrachte zorgvuldigheid bij de totstandkoming van dit advies, zijn bepaalde onderwerpen daardoor wellicht buiten beeld gebleven.

Als gevolg hiervan wijst de raad u op de beperkte reikwijdte van dit advies. De raad is uiteraard bereid om met een aanvullend advies een verdiepingsslag in zijn onderzoek aan te brengen.[3]

1. Hoe kijkt de raad aan tegen het vervreemden van rijksmonumenten die eigendom zijn van het Rijk?

Eerder dit jaar heeft Ecorys op verzoek van de minister voor Wonen en Rijksdienst onderzoek gedaan naar de voorgenomen verkoop van 31 rijksmonumenten van het Rijksvastgoedbedrijf aan de NMo. Ecorys heeft daarbij het proces, de methodiek en de uitkomst onderzocht.[4] De raad heeft

2 Betrokken partijen zijn naast het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, het Rijksvastgoedbedrijf, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, de Rijksbouwmeester en de NMo zelf.

3 De NMo heeft op verzoek van de raad op 11 mei 2015 ten behoeve van de adviesvraag aangeleverd: Visiedocument, Beleggingsstatuut, Implementatieplan SMb, Begeleidende brief, Statuten NMo en SMb, Lijst met objecten.

4 Ecorys, Second Opinion overdracht Monumenten. Rapport Toetsing van de Overdracht van 31 monumenten aan de NMo, Rotterdam, 17 april 2015.

in zijn advies bij alle aspecten vooral gekeken of de cultuurwaarden goed zijn geborgd.

De Staat der Nederlanden heeft ongeveer 1800 rijksmonumenten in eigendom.[5] De meeste daarvan worden ingezet voor het primaire proces (denk aan sluizen, kantoren, gevangenissen, bruggen et cetera). De Rijksgebouwendienst, sinds 2014 ondergebracht in het Rijksvastgoedbedrijf, beheerde daarvan circa 350 rijksmonumenten, verdeeld over 165 complexen.[6] Complexen die niet worden gebruikt door het Rijk worden 'monumenten met een erfgoedfunctie' genoemd, om hen te onderscheiden van monumenten met een huisvestingsfunctie.[7] Van monumenten met een erfgoedfunctie zijn er circa 70.[8] Het rijksbeleid was dat de Rijksgebouwendienst deze monumenten beschermde door ze in bezit te hebben en te onderhouden.[9]

Van de 350 objecten en complexen van de Rijksgebouwendienst werden er 88 aangemerkt als 'categorie I': monumenten van buitengewoon (inter)nationaal cultuurhistorisch belang, die bovendien onvervreemdbaar waren, zoals het Binnenhof, Paleis op de Dam, Ridderzaal of Huis ten Bosch.[10] Met andere woorden, het nationaal belang van deze monumenten was zó groot dat zij niet mochten worden verkocht of gesloopt. Het Rijk was er zó zuinig op dat de bescherming van de Monumentenwet niet voldoende werd geacht en het rijks*bezit* als extra bescherming gold.[11]
Daarnaast zorgde het Rijk in het verleden, en nu nog steeds, met de inzet van interne en externe restauratiespecifieke expertise voor een instandhoudingspraktijk (onderzoek, onderhoud en restauraties) op het hoogste niveau, passend bij deze bijzondere categorie monumenten.
De monumenten op de lijst met 31 te vervreemden monumenten behoren alle (uitgezonderd de Naald in Apeldoorn) tot categorie I.[12]

Het monumentenbeleid van de Rijksgebouwendienst kent een lange geschiedenis. Tot eind 2011 vormde dit beleid de grondslag voor de wijze

5 Tweede Kamer, vergaderjaar 2012-2013, 31 490, nr. 103

6 Het Rijksvastgoedbedrijf is 1 juli 2014 ontstaan uit de fusie van de Dienst Vastgoed Defensie, het Rijksvastgoed- en ontwikkelingsbedrijf, de directie Rijksvastgoed en de Rijksgebouwendienst.

7 Sinds 1991 door de Rgd zo aangeduid.

8 Tweede Kamer, vergaderjaar 2012-2013, 31 490, nr. 103

9 Tweede Kamer, vergaderjaar 2001-2002, , 27 432, nr. 39. Beleid vastgesteld in 1992, en herbevestigd in 2001.

10 Tweede Kamer, vergaderjaar 2001-2002, 27 432, nr. 39

11 Dit was met name bedoeld op het punt van gebruik. Tegen het zogenoemd wezensvreemd gebruik en de daaruit voortkomende bouwkundige aanpassingen biedt de Monumentenwet geen bescherming. De Rgd zag het rijksbezit als extra waarborg hiertegen.

12 Tweede Kamer, vergaderjaar 2001-2002, 27 432, nr. 39

waarop het Rijk met deze monumenten omging. Met de brief van 11 november 2011 van toenmalig minister Donner van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties veranderde het beleid voor monumenten in rijksbezit.[13] Donner schreef dat het streven naar een compacte rijksdienst en de focus op de kerntaken tot een andere visie op het rijkseigendom van monumenten - vanaf nu aangeduid als 'monumentaal vastgoed' - had geleid. De beleidslijn van de Rijksgebouwendienst, waarin cultureel erfgoed niet alleen door de Monumentenwet, maar ook door rijksbezit werd beschermd, werd losgelaten. Het beleid voor rijksmonumentaal vastgoed werd geharmoniseerd, wat de mogelijkheid bood de monumenten die binnen het primaire proces van het Rijk geen functie vervulden te kunnen vervreemden. De harmonisatie had voor de monumenten in categorie I tot gevolg dat de speciale bescherming die voor hen gold, namelijk dat zij in bezit van het Rijk bleven, werd afgeschaft. Zij waren niet langer onvervreemdbaar en konden dus worden verkocht. Deze harmonisatie heeft derhalve geleid tot een lichter (beschermings)regime voor deze monumenten, terwijl hun belang, waarde en betekenis niet zijn veranderd.
De raad heeft bij deze beleidswijziging naast efficiency-overwegingen geen inhoudelijke of ideële drijfveer kunnen vaststellen om de extra beschermde categorie I-monumenten onder hetzelfde vervreemdingsbeleid te laten vallen als andere monumenten die eigendom zijn van het Rijk.

De beleidswijziging van toenmalig minister Donner werd in 2012 door minister Blok voor Wonen en Rijksdienst aangegrepen om het proces van het vervreemden van monumenten met een erfgoedfunctie daadwerkelijk in gang te zetten.[14] De aankondiging van deze vervreemding heeft in het monumentenveld veel emoties losgemaakt en werd niet door iedereen begrepen of gewaardeerd. Het Rijk, als eigenaar en hoeder van internationale topmonumenten straalde tot dan toe de boodschap uit dat hij de zorg hiervoor niet alleen uit praktisch, maar ook uit historisch, cultureel en nationaal perspectief van belang vond.

Echter, de redenering dat de monumentenzorg in Nederland de afgelopen 50 jaar sterk ontwikkeld en geprofessionaliseerd is, dat veruit de meeste rijksmonumenten in bezit zijn van particulieren of particuliere organisaties en dat de staat waarin het monumentenbestand verkeert voor 85% redelijk tot goed te noemen is, duidt erop dat ook buiten het Rijk goed voor monumenten gezorgd kan worden. Vele monumentenorganisaties, waarvan een aantal is aangewezen als professionele organisatie voor monumentenbehoud, doen dit - ook volgens de raad - op een betrokken en stabiele wijze. Ook de minister van OCW geeft in haar beantwoording van

[13] Tweede Kamer, vergaderjaar 2011-2012, 31 490, nr. 77

[14] Tweede Kamer, vergaderjaar 2012-2013, 31 490, nr. 121

Kamervragen op 5 februari 2013 aan dat zij van mening is dat private partijen hebben aangetoond dat ze net zo goed als een overheid monumenten kunnen beheren, behouden en gebruiken.[15]

In 2010 hebben de diensten die aangesloten zijn bij de Raad voor Vastgoed Rijksoverheid in het Protocol Cultureel Erfgoed Rijksoverheid vastgelegd hoe zij zullen omgaan met hun cultureel erfgoed.[16] Het protocol bevat twaalf punten; het laatste punt luidt: 'Er wordt een verantwoorde instandhouding gewaarborgd bij afstoting van monumenten waarvoor geen passende functie binnen het Rijk te vinden is.' Tevens is in het protocol bepaald dat in het afstotingsproces extra eisen kunnen worden gesteld aan de nieuwe eigenaren en aan het toekomstig gebruik en de wijze waarop de instandhouding van het cultureel erfgoed wordt geborgd. De formulering van eisen vindt plaats in nauw overleg met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en het Atelier Rijksbouwmeester.

De Tweede Kamer heeft twee maanden voor de geplande overdracht van de 31 monumenten advies gevraagd aan de Raad voor Cultuur. Over deze overdracht wordt verschillend gedacht. Gezien het voorgaande acht de raad het mogelijk dat het Rijk de keuze voor deze overdracht maakt, wanneer de inhoudelijke verantwoording daarvan duidelijk is.

De minister voor Wonen en Rijksdienst legt in zijn brief van 21 februari 2013 het beleidskader achter de voorgenomen verkoop van monumenten met een erfgoedfunctie uit.[17] De raad constateert dat de enige overeenkomst tussen de (toen nog 34) monumenten is dat het rijksmonumenten met een erfgoedfunctie betreft die het Rijk niet meer nodig heeft voor het primaire proces. Dat het ook categorie I-monumenten zijn waar eerder een buitengewoon (inter)nationaal cultuurhistorisch belang aan toegekend werd, daar wordt niet verder naar verwezen.
De raad mist aanvullende eisen en voorwaarden aan het toekomstig gebruik van te vervreemden monumenten, of - zoals genoemd in bovengenoemd protocol - aan de nieuwe eigenaar, die er toe moeten leiden dat deze monumenten op zorgvuldige wijze beheerd en in stand gehouden worden. Bij een dergelijke bijzondere categorie monumenten verwacht de raad voorwaarden die een instandhoudingspraktijk moeten garanderen die gelijkwaardig is aan die van het Rijk tot nu toe.[18]

---

[15] Beantwoording Kamervragen van het lid Bergkamp (D'66), 5 februari 2013

[16] In de Raad voor Vastgoed Rijksoverheid werken samen: Rijkswaterstaat, Dienst Landelijk Gebied, Rijksvastgoedbedrijf, Nationale politie, ProRail, Staatsbosbeheer en het Centraal Orgaan opvang asielzoekers.

[17] Tweede Kamer, vergaderjaar 2012-2013, 31 490 en 32 156 nr. 105

[18] De Monumentenwet, en vanaf 2016 de Erfgoedwet, stelt weliswaar eisen aan de bescherming, maar niet aan de instandhouding die de waarden van het monument moet borgen.

De raad heeft de indruk dat een wezenlijke discussie over de vervreemding van rijksmonumenten heeft ontbroken. Het had naar de mening van de raad meer voor de hand gelegen dat het Rijk eerst had bepaald hoe hij zou willen omgaan met monumenten in rijksbezit, welke consequenties dat zou hebben voor het beheer en welke monumenten aan een aparte organisatie zouden kunnen worden overgedragen en waarom. Deze manier van werken had tot andere uitkomsten kunnen leiden. Geïnspireerd door de verzelfstandiging van rijksmusea en Stichting Nationaal Restauratiefonds roept de huidige werkwijze bij de raad de vraag op of het Rijk heeft overwogen de 31 rijksmonumenten niet te verkopen, maar deze te verzelfstandigen en onder te brengen in een door het Rijk opgerichte stichting, met toezichthouding van het Rijk en met een structurele financiering. Bij een dergelijke constructie zou het Rijk zich verantwoordelijk blijven voelen voor de zorg van de 31 monumenten. Een vergelijkbare constructie zou ook in de toekomst een veilige haven voor meer af te stoten rijksmonumenten van het Rijk kunnen betekenen. De raad denkt daarbij niet alleen aan de rijksmonumenten met een erfgoedfunctie, maar ook aan monumentale complexen op het terrein van zorg, defensie en justitie, zoals bijvoorbeeld de Blokhuispoort in Leeuwarden, die onlangs naar een andere partij is gegaan.

→ De raad acht het mogelijk dat het Rijk de keuze voor de overdracht van deze 31 monumenten maakt wanneer de inhoudelijke verantwoording daarvan duidelijk is.

→ Voor de toekomst is een andere werkwijze denkbaar. De raad adviseert een inhoudelijke en integrale visie op te stellen en beleid te ontwikkelen over de vervreemding van monumenten in rijksbezit op de lange termijn. Daarbij geeft het Rijk aan welke monumenten hij in bezit wil houden, op welke hij toezicht wil blijven houden, bij welke hij betrokken wil blijven en welke hij wil afstoten.[19]

→ De raad adviseert daarbij te overwegen bepaalde partijen een preferente positie te geven, om zo de instandhouding van de monumenten te borgen. De NMo zou zo'n partij kunnen zijn. De reeds aangewezen professionele organisaties voor monumentenbehoud zouden ook een rol kunnen spelen.

---

[19] De raad maakt hier geen onderscheid tussen monumenten met een erfgoedfunctie en andere rijksmonumenten in bezit bij het Rijk.

RAAD VOOR CULTUUR

2. In hoeverre voldoet de Nationale Monumentenorganisatie aan de beoordelingscriteria voor professionele organisaties voor monumentenbehoud?

Op 18 december 2014 is tussen de Staat der Nederlanden en de Vereniging Nationale Monumentenorganisatie de 'Overeenkomst op hoofdlijnen rijksmonumentenportefeuille' gesloten.[20] Hierin wordt verwezen naar POM, in de zin dat de leden van de NMo POM-waardig dienen te zijn. De raad is van mening dat niet alleen de leden van de NMo POM-waardig moeten zijn, maar dat de NMo dat als organisatie ook dient te zijn. Het Rijk zou dit als voorwaarde moeten stellen bij de overdracht van dergelijke belangrijke monumenten.

Om de tweede vraag te kunnen beantwoorden, heeft de raad - zoals uzelf heeft gesuggereerd - de POM-beoordeling als richtlijn gebruikt. Aan de hand van deze criteria, opgesteld door het Rijk en geoperationaliseerd door de Raad voor Cultuur, kan worden bepaald in welke mate een organisatie voor monumentenbehoud professioneel werkt. De raad heeft ervaring met deze manier van toetsen waarbij op verzoek van de minister van OCW organisaties die aangewezen willen worden als POM op een aantal criteria worden beoordeeld. De raad heeft er rekening mee gehouden dat de NMo niet zelf een aanvraag heeft ingediend; hij heeft getoetst in de geest van de criteria in de Subsidieregeling instandhouding monumenten.

De minister van OCW toetst een aanvraag voor aanwijzing als POM op formele criteria. De raad toetst op onderstaande vijf inhoudelijke criteria:

1. de statutaire doelstelling van een organisatie;
2. de borging van de kwaliteit van de uitvoering van werkzaamheden aan beschermde monumenten;
3. een structurele en consistente professionele omgang met beschermde monumenten;
4. de financiële stabiliteit en continuïteit, financieel beheer en governance;
5. de staat van de rijksmonumenten in bezit van aanvrager.

De NMo is in juli 2014 opgericht in de vorm van een vereniging (meest recente statuten: 25 november 2014). Om mogelijke conflicten met de statutaire doelstellingen van de individuele leden te vermijden is op 26 juni 2014 de Stichting Monumenten Bezit (hierna: SMB) opgericht. Na verwerving van de 31 monumenten door de NMo zullen deze worden overgedragen aan de SMB. De SMB wordt derhalve formeel eigenaar van de monumenten.

---

[20] Tweede Kamer 2014-2015, 31490, mr 170 en nr 171

De NMo, of SMB, heeft op dit moment nog geen monumenten in bezit; de werkwijze en werkprocessen zijn plannen. De directeuren van NMo en SMB zijn op 1 mei 2015 aangetreden.
Om te kunnen beoordelen of het monumentenbelang van de 31 monumenten goed is geborgd, heeft de raad zich geconcentreerd op drie aandachtsvelden: de financiering, de governance en de vervreemdingsmogelijkheid bij de NMo en SMB. Deze punten zijn naar de mening van de raad doorslaggevend bij de borging van de kwaliteit van de instandhouding.

2.1 Financiering

Toenmalig minister Donner heeft indertijd in zijn brief aangegeven dat het niet langer noodzakelijk was monumenten in rijksbezit te behouden, onder meer omdat private monumentenorganisaties toegang tot financiële middelen hebben die niet toegankelijk zijn voor het Rijk.[21]

De minister voor Wonen en Rijksdienst heeft ervoor gekozen de 31 monumenten als één pakket aan te bieden omdat een groot deel ervan niet of zeer beperkt exploitabel is.[22] Het merendeel van de 31 monumenten kent zelfs een negatieve exploitatie; de onderhoudskosten zijn hoger dan de inkomsten. Op basis van de geschatte negatieve exploitatie waarvoor de NMo verwacht de monumenten te kunnen beheren, is een eenmalige instandhoudingsbijdrage bepaald van 61 miljoen euro. Het jaarlijks rendement van deze bijdrage moet de NMo voor onbeperkte tijd in het tekort op de onderhoudskosten voorzien. Wegens achterstallig onderhoud aan enkele monumenten zal het Rijk de NMo daarnaast een bedrag van 2,1 miljoen euro betalen.[23]

De NMo geeft in haar documenten aan dat zij verwacht goedkoper te kunnen werken dan het Rijk en daarnaast de inkomsten te kunnen optimaliseren. Zij wil veel in eigen beheer gaan doen, efficiënter werken dan het Rijk, fondsen werven en een beroep doen op haar leden. De instandhoudingsbijdrag van 61 miljoen euro is gebaseerd op een inschatting. Om de redelijkheid van deze inschatting te kunnen beoordelen en te kunnen bezien of de instandhoudingsbehoefte en de financiële middelen in balans zijn, zouden volgens de raad de uitgaven per complex van de afgelopen vijf jaar en een beredeneerde schatting van de komende vijf jaar beschikbaar moeten zijn. Ook de investeringen en reserveringen voor de uitvoering van opgestelde meerjaren onderhoudsprogramma's voor de monumenten dienen daarin meegenomen te zijn, zodat een opbouw en verdeling van de eenmalige instandhoudingsbijdrage te herleiden is.

---

[21] Tweede Kamer, vergaderjaar 2011-2012, 31 490, nr. 77

[22] Tweede Kamer, vergaderjaar 2014-2015, 31 490 en 32 156, nr. 54

23 Ecorys, Second Opinion overdracht Monumenten. Rapport Toetsing van de Overdracht van 31 monumenten aan de NMo, Rotterdam, 17 april 2015.

Ook de Tweede Kamer heeft de minister voor Wonen en Rijksdienst naar deze cijfers en het business model gevraagd. De minister heeft u een raming in globale zin gegeven, niet uitgesplitst per monument.[24] Hij stelt dat de NMo er grote moeite mee heeft om per monument aan te geven hoeveel euro er beschikbaar is voor de lokale aannemer, of om per monument een huurbedrag op te nemen. De NMo zou daarmee haar onderhandelingspositie tegenover lokale aannemers of geïnteresseerde huurders kunnen verliezen.

De raad kan zich de terughoudendheid rondom de cijfers voorstellen, maar meent dat het zonder een specificatie niet mogelijk is de redelijkheid van het bedrag te kunnen beoordelen. Te meer omdat beleggingsrendementen op korte termijn discutabel zijn en niet perse een positief beeld laten zien. Overigens, het essentiële beleggingsstatuut is nog niet door de leden vastgesteld.[25]
De structurele inkomsten lijken bovendien laag en de huren zijn vooralsnog - uit eigen beweging - bevroren, dus het ligt niet voor de hand dat eventuele tekorten daarmee aangevuld gaan worden. De beoogde inkomsten uit fondsen lijken daarnaast aan de optimistische kant, het beschikbare bedrag bij de fondsen wordt immers niet groter. De financiële verplichting van de leden betreft de betaling van een contributie van 2.500 euro per jaar. Het is voor de raad een vraag wat er bijvoorbeeld met het onderhoud, of de kwaliteit van de uitvoering van de werkzaamheden gebeurt als het beoogde rendement niet wordt behaald. Ook is niet duidelijk waar bijvoorbeeld de directeuren van betaald worden en welke consequenties er in geval van faillissement aan de monumenten en de instandhoudingsbijdrage verbonden zijn.[26]

De raad stelt dat het financieringsmodel te ondoorzichtig is en de prognoses van het beleggingsrendement van de 61 miljoen euro te onzeker. De eeuwigdurende instandhouding van de 31 monumenten wordt in financiële zin niet aantoonbaar geborgd.

→ De raad adviseert meer openheid te verzoeken over de financiële opzet en het business model van de NMo en de wijze waarop de instandhoudingsbijdrage van 61 miljoen euro is vastgesteld.

---

24 Tweede Kamer 2014-2015, 31 490, nr. 170

25 De raad heeft vernomen dat het bestuur van de NMo voornemens is op 10 juli 2015 het beleggingsstatuut vast te stellen.

RAAD VOOR CULTUUR

2.2 Governance

De minister voor Wonen en Rijksdienst geeft in zijn brief van 18 december 2014 aan dat de leden van de NMo POM-waardig dienen te zijn.[27] Een aantal van de huidige zes leden van de NMo is aangewezen als POM.[28] In haar statuten meldt de NMo dat leden slechts rechtspersonen kunnen zijn waarbij op beleidsniveau de professionaliteit met betrekking tot de instandhouding van de monumenten aanwezig is of voldoende is geborgd. De raad vraagt zich af of hiermee POMs worden bedoeld, of dat de NMo zelf gaat beoordelen wie wel of niet aan die criteria voldoen. Overigens constateert de raad een wisselend lidmaatschap van de NMo. Leden die er vanaf de oprichting bij waren zijn afgehaakt en er zijn nieuwe bijgekomen. De huidige constructie voorziet niet in een permanentie van de leden, hetgeen bij de raad de vraag oproept hoe stabiel de NMo is.

De NMo streeft ernaar de komende jaren meer leden aan zich te binden, waarbij zij een ledental tussen de 20 tot 50 organisaties noemt.[29] De raad vraagt zich af hoe deze leden zich verhouden tot de statuten van de NMo en tot de POMs die geen lid zijn van de NMo. Ook zou de NMo bij fondsenwerving een concurrent kunnen worden van haar eigen leden. Overigens is het voor de raad niet vanzelfsprekend dat wanneer er leden POM zijn, dit betekent dat de NMo ook POM-waardig is.

→ De raad adviseert te overwegen de voorwaarde in te voeren dat leden van de NMo aangewezen moeten zijn als POM. Dit mede om te voorkomen dat er twee circuits ontstaan voor de beoordeling van professionaliteit in de sector.

Wat de organisatie binnen de NMo betreft, is voor de raad de bestuurlijke verhouding tussen NMo, SMB en leden niet transparant genoeg. De leden zijn organisaties, vertegenwoordigd door hun directeuren in het bestuur van de NMo. De directeur van de NMo is daarnaast de Raad van Toezicht van de SMB. Belangenverstrengeling, of tenminste de schijn daarvan, is in deze opzet onontkoombaar. Ook de deskundigheid van de toezichthouder is in de ogen van de raad niet aangetoond. Wie verantwoordelijk is voor welke processen en besluitvorming en wie de controle heeft op wat er gebeurt, zijn naar de mening van de raad essentiële zaken die hij nog niet aangetoond heeft gezien.

---

[27] Tweede Kamer, vergaderjaar 2014-2015, 32 156 en 31 490, nr. 54

[28] De huidige leden zijn Geldersch Landschap & Kasteelen (POM), Utrechtse Maatschappij tot Stadsherstel NV (geen POM), NV Monumentenfonds Brabant (geen POM), Vereniging Hendrick de Keyser (POM), BOEi (POM) en Natuurmonumenten (POM).

[29] De Nationale Monumentenorganisatie. Visie, strategie en organisatie. Bijlage bij brief 10 mei 2015 aan de Raad voor Cultuur.

De raad geeft in overweging mee dat het Rijk als toezichthouder in het bestuur vertegenwoordigd kan zijn. Hiermee geeft het Rijk het belang aan van een goede governance-structuur en zijn betrokkenheid bij de zorg voor de 31 monumenten.

→ De raad adviseert een juridische toets op governance uit te laten voeren en de rol van het Rijk hierin te betrekken.

De raad kan de NMo en SMB in praktische zin nog niet beoordelen. Het werkapparaat en de werkprocessen zijn nog niet beschreven. De NMo geeft in haar statuten aan te willen fungeren als service-organisatie voor monumentbeherende organisaties, maar hoe dit zal worden uitgewerkt is vooralsnog onduidelijk.

2.3 Vervreemding door NMo/SMB

Hoewel de minister voor Wonen en Rijksdienst de keuze heeft gemaakt de 31 monumenten als één pakket te vervreemden, en de bijdrage van 61 miljoen euro voor de eeuwigdurende instandhouding van deze monumenten is bedoeld, kunnen in de huidige opzet monumenten worden overgedragen aan leden van de NMo. Volgens artikel 3.1 van de statuten van de SMB tracht zij haar doel te bereiken door het verwerven en zo mogelijk, al dan niet in erfpacht, het doorleveren van monumenten. Ook in de statuten staat dat de monumenten bij verkoop eerst aan de leden van de NMo dienen te worden aangeboden en vervolgens, als de leden niet geïnteresseerd zijn, aan het Rijk of een lokale overheid. Hieruit maakt de raad op dat het doel niet uitsluitend gericht is op duurzame exploitatie van de 31 monumenten door de NMo, of SMB. De raad vindt dit niet wenselijk; het pakket kan uiteenvallen. Als het pakket, of onderdelen daarvan, in handen komt van een POM lijkt de instandhouding goed geborgd, maar ook een POM kan monumenten van de hand doen. Ook kan een topmonument in bezit komen van een lid van de NMo dat geen POM is. Wanneer een monument door geen enkel lid of overheid wordt geambieerd, kan een monument zelfs aan een derde partij worden verkocht.
Om te kunnen borgen dat de monumenten in eigendom bij SMB blijven, stelt Ecorys voor de koopovereenkomst tussen het Rijk en de NMo meer te expliciteren. Naar de mening van de raad gaat dit niet ver genoeg. Wil duurzaam behoud in de toekomst gegarandeerd zijn, dan dienen de statuten van de NMo en SMB zodanig te worden aangepast dat de mogelijkheid tot vervreemding wordt uitgesloten.

→ De raad adviseert de koopovereenkomst aan te passen en tevens aan te dringen op aanpassing van de statuten van NMo en SMB, zodanig dat vervreemding van de monumenten door hen niet mogelijk is.

RAAD VOOR CULTUUR

3. Is de instandhouding van de 31 monumenten bij de Nationale Monumentenorganisatie duurzaam geborgd?

De Tweede Kamer vraagt de raad naar de eventuele consequenties voor de betreffende 31 rijksmonumenten. Met andere woorden: is de instandhouding van deze monumenten bij de NMo goed geborgd.

De raad concludeert dat de NMo een voorstelbare organisatie is om de 31 monumenten aan over te dragen. Echter, op basis van de beschikbare informatie is de raad van mening dat de organisatie op dit moment nog niet zodanig is ingericht dat de kwaliteit van de instandhouding is geborgd.

De NMo en SMB zijn nog in opbouw en hebben nog geen werkapparaat, beschreven werkprocessen of een beschrijving van de beoogde inzet van interne en externe restauratiespecifieke expertise. De organisatie heeft naar de mening van de raad het organisatiemodel en de borging van de instandhouding nog niet op orde maar zou dat, voorafgaand aan een overdracht, wel dienen te hebben. Op een aantal wezenlijke onderdelen schiet de organisatie nu nog tekort. Zo zijn er op het gebied van governance nog open einden, vragen en bedenkingen en kunnen de financiële stabiliteit en continuïteit van de organisatie niet worden aangetoond. De NMo, of SMB, zou op dit moment niet door een POM-toetsing komen.

Naar de mening van de raad is het op dit moment te vroeg om de monumenten over te dragen. De raad adviseert u aanvullende voorwaarden te stellen ten aanzien van de NMo en SMB en beide organisaties meer tijd te geven om zaken op orde te hebben voordat de overdracht van de 31 monumenten zijn beslag krijgt en zij hun beoogde rol op zich kunnen nemen.

Conclusies en aanbevelingen

→ De raad acht het mogelijk dat het Rijk de keuze voor de overdracht van deze monumenten maakt wanneer de inhoudelijke verantwoording daarvan duidelijk is.

→ Voor de toekomst is een andere werkwijze denkbaar. De raad adviseert een inhoudelijke en integrale visie op te stellen en beleid te ontwikkelen over de vervreemding van monumenten in rijksbezit op de lange termijn. Daarbij geeft het Rijk aan welke monumenten hij in bezit wil houden, op welke hij toezicht wil blijven houden, bij welke hij betrokken wil blijven en welke hij wil afstoten.

→ De raad adviseert daarbij te overwegen bepaalde partijen een preferente positie te geven, om zo de instandhouding van de monumenten te borgen. De

RAAD VOOR CULTUUR

NMo zou zo'n partij kunnen zijn. De reeds aangewezen POMs zouden ook een rol kunnen spelen.

→ De raad adviseert meer openheid te verzoeken over de financiële opzet en het business model van de NMo en de wijze waarop de instandhoudingsbijdrage van 61 miljoen euro is vastgesteld.

→ De raad adviseert te overwegen de voorwaarde in te voeren dat leden van de NMo aangewezen moeten zijn als POM. Dit mede om te voorkomen dat er twee circuits ontstaan voor de beoordeling van professionaliteit in de sector.

→ De raad adviseert een juridische toets op governance uit te laten voeren en de rol van het Rijk hierin te betrekken.

→ De raad adviseert de koopovereenkomst aan te passen en tevens aan te dringen op aanpassing van de statuten van NMo en SMB, zodanig dat vervreemding van de monumenten niet mogelijk is.

→ De raad adviseert de NMo en SMB meer tijd te geven om zaken op orde te hebben voordat de overdracht van de 31 monumenten zijn beslag krijgt en zij hun beoogde rol op zich kunnen nemen.

Zoals de raad aan het begin van deze brief aangeeft, heeft hij vanwege de beperkt beschikbare tijd dit advies moeten baseren op documenten die hem door de NMo ter beschikking zijn gesteld en op openbare stukken. Hij heeft zijn advies met uiterste zorgvuldigheid voorbereid, maar sluit niet uit dat bij een verdiepingsslag in de vorm van gesprekken met betrokkenen nog nieuwe informatie of aanvullende argumenten naar voren komen. Op basis van de bovenstaande bevindingen adviseert de raad u te vragen de voorgenomen overdracht op 1 juli 2015 uit te stellen.

De raad is vanzelfsprekend bereid een aanvullend advies uit te brengen waarin gesprekken met betrokkenen en eventuele nu nog niet openbare informatie zijn verwerkt. De raad ziet uw beraadslagingen en reactie op dit advies met belangstelling tegemoet.

Met vriendelijke groet,

Joop Daalmeijer
Voorzitter

Jeroen Bartelse
Algemeen secretaris

RAAD VOOR CULTUUR

Bijlage 1

Samenstelling commissie Professionele Organisaties voor Monumentenbehoud

Jaap 't Hart (voorzitter)
Martin van Bleek
Arie den Dikken
Lisa Johnson
Annet Pasveer (secretaris)

Tweede Kamer
DER STATEN-GENERAAL

Voorzitter

Aan de Raad voor Cultuur
t.a.v. de voorzitter,
de heer J. Daalmeijer
Prins Willem Alexanderhof 20
2595 BE Den Haag

Raad voor Cultuur
INGEKOMEN
- 6 MEI 2015
Doss.
Nr. rc.2015 07100/1

Postbus 20018
2500 EA Den Haag
T 070 318 30 33

Den Haag, 30 april 2015

Geachte heer Daalmeijer,

In haar vergadering van 28 april jl. heeft de Kamer op grond van artikel 30 van het Reglement van Orde van de Tweede Kamer der Staten-Generaal besloten, de Raad voor Cultuur advies te vragen over de Nationale Monumentenorganisatie in oprichting.
In de bijlage treft u de door de vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap uitgewerkte vraagstelling aan.

Namens de Kamer vraag ik u aan dit verzoek te voldoen.

Met vriendelijke groet,

Anouchka van Miltenburg
Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal

BIJLAGE

Er is sprake van een Nationale Monumentenorganisatie (NMo) in oprichting. Deze organisatie is straks verantwoordelijk voor de 31 monumenten met een erfgoedfunctie die door het Rijk aan de Nationale Monumentenorganisatie worden overgedragen.
Aangezien het hier gaat om nationaal erfgoed waar duurzaam mee om moet worden gegaan, is het voorstel van de commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap om over deze nieuwe constructie en organisatie als commissie een advies/toets te vragen aan de Raad voor Cultuur.
Tevens verzoekt de commissie dit advies/ deze toets, mede gezien een gelijk speelveld, parallel te laten lopen aan de toets die door de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap zelf is gevraagd aan de Raad voor Cultuur op de Professionele Organisaties voor Monumentenbehoud (POM).
Eerder is door de Minister voor Wonen en Rijksdienst een externe toets gedaan op de procedure en staatsteun. Het lijkt de commissie goed als óók wordt getoetst wat de eventuele consequenties zijn voor ons nationaal erfgoed, zowel nu als in de toekomst in relatie tot de organisatie die daar straks voor verantwoordelijk is, te weten: de Nationale Monumentenorganisatie.